

СИНТАКСИЧНИЙ КОНЦЕПТ 'СТАН' НА ОСНОВІ АНГЛІЙСЬКИХ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ ДОДАТКОВИХ РЕЧЕНЬ

THE SYNTACTIC CONCEPT 'STATE' BASED ON ENGLISH COMPLEX SENTENCES WITH AN OBJECT CLAUSE

Бігдай М.О.,

orcid.org/0000-0001-6507-6100

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри прикладної лінгвістики

Національного університету «Львівська політехніка»

Мета статті – дослідити синтаксичний концепт 'СТАН', виокремлений на основі типових конструкцій англійських складнопідрядних додаткових речень з Корпусу сучасної американської англійської мови. Методологія розвідки передбачає використання корпусного методу, методу моделювання, а також методів концептуального та частотного аналізів.

Незважаючи на те, що синтаксичні концепти ставали об'єктом багатьох досліджень у різних мовах, проте окремий синтаксичний концепт 'СТАН', виокремлений на основі типових конструкцій англійських складнопідрядних додаткових речень, не був досліджений на прикладі американської англійської мови. Недостатність лінгвістичного опису цієї проблематики зумовлює актуальність нашої розвідки.

Серед досліджуваних речень з Корпусу сучасної американської англійської мови синтаксичний концепт 'СТАН', виокремлений на основі типових конструкцій англійських складнопідрядних додаткових речень, найчастіше зустрічається в художній літературі (31%) та розмовних текстах (30%), далі у популярних журналах (17%) та газетах (15%), а найменше він представлений в текстах наукових журналів (7%).

У пропонованій статті встановлено, що концепт 'СТАН' характеризується такими активованими концептуальними характеристиками, як: «орієнтація на агента», «орієнтація на стан агента», «орієнтація на причину стану агента», «орієнтація на часові характеристики». Він репрезентує знання про існування суб'єкта та його емоційну і розумову діяльність. В якості засобів представлення цього концепту представлено його прототипні конструкції. Окрім цього, до кожної конструкції встановлені структурні та семантичні моделі. Представлений аналіз синтаксичного концепту 'СТАН' може бути використаний для моделювання концептуального простору синтаксису не тільки різних типів складнопідрядних, але й складносурядних речень.

Ключові слова: синтаксичний концепт, прототипна конструкція, структурна модель, семантична модель, складнопідрядне додаткове речення.

The purpose of the article is to investigate the syntactic concept 'STATE', singled out on the basis of typical constructions of the English complex sentences with an object clause from the Corpus of Contemporary American English. The methodology of the study involves the use of the corpus method, the modeling method, as well as the methods of conceptual and frequency analyses.

Despite the fact that syntactic concepts have become the object of many studies in different languages, however, the separate syntactic concept 'STATE', singled out on the basis of typical constructions of the English complex sentences with an object clause, has not been studied on the example of American English. The lack of a linguistic description of this issue determines the relevance of our study.

Among the studied sentences from the Corpus of Contemporary American English, the syntactic concept 'STATE', singled out on the basis of typical constructions of the English complex sentences with an object clause, is most often found in fiction (31%) and spoken texts (30%), followed by popular magazines (17%) and newspapers (15%), and it is least represented in the texts of scientific journals (7%).

In the proposed article, it is established that the concept 'STATE' is characterized by such activated conceptual characteristics as: "orientation on the agent", "orientation on the state of the agent", "orientation on the cause of the agent's state", "orientation on time characteristics". It represents knowledge about the subject's existence and his emotional and mental activity. As a means of presenting this concept, its prototypical constructions are presented. In addition, structural and semantic models are established for each construction. The presented analysis of syntactic concept 'STATE' can be used to model the conceptual space of syntax not only of different types of complex sentences, but also of compound sentences.

Key words: syntactic concept, prototypical construction, structural model, semantic model, complex sentence with an object clause.

Постановка проблеми. Актуальність теми зумовлена розвитком когнітивної та корпусної лінгвістики, а саме досліджень у сфері когнітивної семантики та масштабним створенням корпусів текстів для різноманітних цілей; і визначається

необхідністю дослідження складних синтаксичних структур, зокрема структури англійського складнопідрядного додаткового речення у лінгво-когнітивному аспекті. Дослідження звертається до основної проблеми когнітивної лінгвіс-

тики – проблеми пізнавальної діяльності людини і пов'язаними з нею механізмами когнітивної обробки знання і його структурування з метою збереження і передачі цього знання у зв'язку з розв'язанням комунікативних задач. Відтак, об'єктом дослідження є англійські складнопідрядні додаткові речення. Предметом дослідження є аналіз структури англійського складнопідрядного додаткового речення у лінгвокогнітивному аспекті, а саме концептуального аналізу пропозиційних структур обраного типу речення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Синтаксичні конструкції та їх концептуальна репрезентація становлять науковий інтерес для досліджень української та інших мов в Україні та за кордоном [1; 2; 4; 5; 8]. Згідно з Ю. П. Бойко, «на рівні кожного конкретного складнопідрядного речення реалізується один із компонентів підрядних відношень. ... Так під синтаксичним концептом розуміють синтаксичні засоби вербалізації концепту підрядного зв'язку» [2]. Проте окремий синтаксичний концепт 'СТАН', виокремлений на основі типових конструкцій англійського складнопідрядного додаткового речення, не був досліджений на прикладі американської англійської мови.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити синтаксичний концепт 'СТАН', виокремлений на основі типових конструкцій англійських складнопідрядних додаткових речень з Корпусу сучасної американської англійської мови (The Corpus of Contemporary American English, далі COCA).

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- виявити формальні особливості англійського складнопідрядного додаткового речення, а також описати та проаналізувати їх зі структурної точки зору; вибрати 258 англійських складнопідрядних додаткових речень із корпусу COCA як матеріал дослідження;
- проаналізувати структуру англійського складнопідрядного додаткового речення у лінгвокогнітивному аспекті, а саме їхню пропозиційну структуру та концептуальні характеристики;
- виокремити синтаксичний концепт 'СТАН', представлений типовими конструкціями досліджуваних речень.

Виклад основного матеріалу. Складнопідрядне речення – це складне речення, побудоване за принципом підрядності. Складнопідрядне речення мінімального складу завжди включає дві граматично нерівноправні частини – головну і підрядну. Вони взаємопов'язані, оскільки саме існування одного підтримується існуванням іншого [3].

Підрядне речення приєднується до головного речення двома можливими способами – синдетичним або асиндетичним. Синдетичний зв'язок є звичайним типом у сучасній англійській мові, який здійснюється за допомогою підрядних сполучників, тоді як асиндетичний зв'язок, можливий лише з деякими типами речень, здійснюється без сполучників.

Сполучники підрядності з'єднують підрядні речення з головним реченням. Головними підрядними сполучниками в англійській мові є: *that, lest, when, where, because, if, though, as, than, since, before, after, since, until, till, wherever, whenever, while* [10].

Складнопідрядні додаткові речення характерні як для англійської, так і для української мови. Англійські складнопідрядні додаткові речення, як і підметові та присудкові, за своєю природою належать до іменникових речень. В реченні вони виконують функцію додатку по відношенню до дієслова або прийменника дієслова головного речення.

Додаткові підрядні речення приєднуються до головного за допомогою [6]:

- сполучників (*that, if, whether*);
- парних сполучників (*either... or*);
- єднальних займенників (*who, whoever, what, whatever, which*);
- єднальних прислівників (*where, when, whenever, why, how*).

Проте часто у цьому типі складнопідрядних речень головне і підрядне речення поєднуються між собою безсполучниковим зв'язком. Наприклад: *I know it's bad for you.*

Вище згадані сполучники, єднальні займенники та прислівники є основними формальними ознаками англійського складнопідрядного додаткового речення.

Вибірку досліджуваних речень було здійснено автоматичним шляхом у корпусі COCA для подальшої їх класифікації, опису та аналізу у лінгвокогнітивному аспекті, а саме дослідженні типових конструкцій характерних для синтаксичного концепту 'СТАН'. Вибірка становить 258 речень.

Для виокремлення речень, на основі яких здійснюється дослідження, використано корпусний метод. Корпусний метод лінгвістичного дослідження заснований на корпусах текстів та орієнтований на прикладне вивчення мови, її функціонування в реальних середовищах і текстах, що важливо для викладання мови.

Основні характеристики методу, що визначають його надійність і достовірність, є такі:

- емпіричність та аналіз реальних слововживань у природному мовному середовищі,

- використання досить великої, репрезентативної вибірки текстів,
- активне застосування спеціальних програм-конкордансів для аналізу в автоматичному і інтерактивному режимах роботи,
- базування на методах статистичного і якісного аналізу тексту,
- цільова спрямованість, орієнтованість на реальні результати.

Однією з важливих особливостей методу аналізу на базі корпусів текстів є дослідження не лише суто лінгвістичних явищ (граматичних або лексичних функцій слів, їх зв'язків з іншими лексемами), але і таких явищ, як, наприклад, частотності лексем або граматичних конструкцій в тих чи інших жанрах, діалектах.

Лінгвокогнітивний аспект дослідження полягав у виокремленні синтаксичного концепту 'СТАН', представленого типовими конструкціями досліджуваних англійських складнопідрядних додаткових речень.

Синтаксичний концепт визначають на основі виокремлення абстрактних смислових компонентів, які виділені з ознак прототипних суб'єктно-предикатно-об'єктних відношень і мають пізнавальне значення в розумінні світу. Згідно з Г. Лакоффом [9] прототипними вважаються речення з суб'єктом-агентом і об'єктом-пацієнтом. При аналізі різних ситуацій дані семантичні ролі, базові у функціональному аспекті, проєктують такі ознаки: 1) існує агент, який щось робить; 2) є пацієнс, який переходить у новий стан; 3) зміна пацієнса є результатом дії агента; 4) дія агента є навмисною; 5) агент керує своєю дією; 6) агент несе основну відповідальність за те, що відбувається (свою дію та зміну, що виникає в результаті); 7) агент є «джерелом енергії» дії, а пацієнс – об'єктом (тобто агент спрямовує свою енергію на пацієнса); 8) ця ситуація унікальна, існує просторовий і часовий перетин між дією агента і зміною пацієнса; 9) існує тільки один конкретний агент; 10) існує лише один конкретний пацієнс; 11) агент використовує свою руку, тіло або якийсь інструмент; 12) спостерігається зміна пацієнса; 13) агент дивиться на пацієнса і спостерігає цю зміну.

Для опрацювання матеріалу дослідження застосовано концептуальний аналіз – для визначення концептів, в основі яких прототипові конструкції досліджуваних речень. Активізація того чи іншого концепту, в свою чергу, визначає вибір синтаксичної конструкції та її лексико-граматичне оформлення. Метою концептуального аналізу, на думку О. О. Селіванової, є «рекон-

струкція когнітивних механізмів індивідуальної чи колективної свідомості, які опосередковують формування й упорядкування знань про об'єкти дійсності та результати внутрішнього рефлексивного досвіду» [7]. Окрім цього, використано метод моделювання – для побудови формальних моделей складнопідрядних додаткових речень.

За допомогою методу концептуального аналізу встановлено, що концепт 'СТАН' характеризується такими активованими концептуальними характеристиками, як: «орієнтація на агента», «орієнтація на стан агента», «орієнтація на причину стану агента», «орієнтація на часові характеристики». Він репрезентує знання про існування суб'єкта та його емоційну і розумову діяльність. В якості засобів представлення цього концепту прототипними вважаються такі конструкції:

1. Двоактантно-обставинні конструкції. Наприклад: *Parents today are worried about who they're calling into their home.* У цьому прикладі: *today* – Circ (обставина), *parents* – A1(актант 1), *are worried about* – P(предикат) і *who they're calling into their home* – A2 (актант 2).

Ці конструкції представлені такими структурними та семантичними моделями:

Структурні моделі:

• **Adv(temp) – N/PPrn – V – Prep – RPrn – PPPrn – V** (E.g.: *Now we're worried about what they'll find.*).

• **Adv(temp) – PPPrn – V – SConj – PPPrn – V** (E.g.: *Now I'm glad that he's home.*).

• **Adv(temp) – PPPrn – V – SConj – PPPrn – V – N** (E.g.: *Sometimes I regret that I took this position.*).

Семантична модель: Агент відчуває себе певним чином через якусь причину.

У цій структурно-семантичній моделі підмет репрезентує ознаку «орієнтація на агента», дієслово у функції предиката вербалізує стан, додаток у формі підрядного речення опредметнює ознаку «орієнтація на причину стану агента», а обставина позначає часові характеристики.

2. Двоактантні конструкції. Наприклад: *I'm happy that my article has stimulated so much discussion.* У цьому прикладі: *I* – A1(актант 1), *am happy* – P(предикат) і *that my article has stimulated so much discussion* – A2(актант 2).

Ці конструкції представлені такими структурними та семантичними моделями:

Структурні моделі:

• **N/PPrn – V – Prep – RPrn – N/PPrn – V** (E.g.: *I'm not sorry for what I said.*).

• **PPPrn – V – Prep – RPrn – N/PPrn – V – N/forN/fromN/toN/PPPrn** (E.g.: *She was frightened of what she heard from her granddaughter.*).

Рис. 1. Частотний розподіл складнопідрядних додаткових речень у різних стилях у корпусі COCA

N/PPrn – V – RPrn/SConj – N/PPrn – V – N/toN/fromN/PPrn/aboutPPrn (E.g.: *She is glad that he appreciates her joke.*).

N/PPrn – V – RPrn/SConj – N/PPrn – V (E.g.: *The president is happy that GDP is growing.*).

PPrn – V – RPrn – N – PPrn – V (E.g.: *I don't care what sport you play.*).

PPrn – V – RPrn – V – N (E.g.: *I don't care who knows it.*).

Семантична модель: Агент відчуває себе певним чином через якусь причину.

У цій структурно-семантичній моделі підмет репрезентує ознаку «орієнтація на агента», дієслово у функції предиката вербалізує стан, додаток у формі підрядного речення опредметнює ознаку «орієнтація на причину стану агента».

Ці дві конструкції представлені такими дієсловами у реченнях, відібраних з COCA: *хвилюватися (to be worried)*, *збентежитися (to be confused)*, *шкодувати (to be sorry)*, *бути впевненим (to be certain)*, *бути нажаханим (to be terrified)*, *лякатися (to be frightened)*, *боятися (to be afraid)*, *тривожитися (to be anxious)*, *усвідомлювати (to be aware)*, *бути рішучим (to be determined)*, *радіти (to be glad)*, *бути щасливим (to be happy)*, *цікавитися (to be interested)*, *бути задоволеним (to be pleased)*, *бути впевненим (to be sure)*, *піклуватися (to care)*, *відчувати (to feel)*, *бути готовим*

(to be prepared), *шкодувати (to regret)*, *подобатися (to like)*.

Синтаксичний концепт 'СТАН' представлений в двоактантно-обставинних конструкціях (6 разів) та в двоактантних конструкціях (252 рази) із загальної кількості 258 речень.

За допомогою частотного аналізу встановлено частоту появи досліджуваних складнопідрядних додаткових речень у різних стилях у корпусі COCA.

Як показано на Рис. 1, серед досліджуваних речень з корпусу COCA синтаксичний концепт 'СТАН', виокремлений на основі типових конструкцій англійських складнопідрядних додаткових речень, найчастіше зустрічається в художній літературі (31%) та розмовних текстах (30%), далі у популярних журналах (17%) та газетах (15%), а найменше він представлений в текстах наукових журналах (7%).

Висновки. Представлений аналіз синтаксичного концепту 'СТАН' може бути використаний для моделювання концептуального простору синтаксису не тільки різних типів складнопідрядних, але й складносурядних речень. Отримані типові конструкції можна застосовувати при розробленні автоматичної чи автоматизованої програми, що визначає об'єктивовані синтаксичні концепти в англійських складнопідрядних додаткових реченнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойко Ю. П. Конструкції як базовий рівень та формотворча основа у синтаксисі речень. Граматичні читання X: Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції. Вінниця, 2019. С. 25–30.
2. Бойко Ю. П., Бойцун І. В. Синтаксичний концепт на рівні складного речення. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми філології». Чернівці, 2016. С. 125–127.
3. Велівченко В. Ф. Теоретична граматики англійської мови: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Черкаси, 2003. С. 124–133.

4. Карамишева І. Д. Аналіз синтаксичних конструкцій у руслі синтаксичних досягнень когнітивного синтаксису. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Луцьк, 2016. С. 30–35.
5. Карамишева І. Д. Дискусійність виокремлення “синтаксичного концепту” в сучасних лінгвокогнітивних дослідженнях. Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 17. Донецьк: ДонНУ, 2008. С. 308–314.
6. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов: Навч. посібник. Вінниця: Нова Книга, 2003. С. 408–418.
7. Селіванова О. О. Проблеми концептуального моделювання в сучасних мовознавчих студіях. Лінгвістичні студії: Зб. наукових праць. Вип. 2. Черкаси-Брама-Україна, 2006. С. 7–13.
8. Dirven R., Verspoor M. Cognitive exploration of language and linguistics. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1998. P. 83–90.
9. Lacoff G. Philosophy in the Flesh: the embodied mind and its challenge to western thought. New York: the Perseus Books Group, 1999. 624 p.
10. Sonnenschein E.A. A New English Grammar (based on the recommendations of the joint committee on grammatical terminology). Oxford press, 1916. P. 34–36.